

כאלו רוצה לעזור לנו ולתמוך בנו בכדי שגם אנחנו נתחבר ח"ו אליו ועל ידי כן רוצה להרחיקנו ח"ו מדרך התורה והמצוות, או שמראה לנו פנים כאלו רוצה לעזור לנו לקיים המצוות וללמוד תורה ולחנך את בנינו וכדו', והנה באופן הב' הסכנה שלא להיות נצוד ברשת היצר הרע הוא הרבה יותר מבאופן הא' שבא בגלוי נגדינו.

ומוזה פחד יעקב אבינו יותר ממה שעל המלחמה הראשונה שהיא מלחמה גלויה וניכרת לעין כל, כי כשהוא בא בצורה של ההתחפשות זו רוב האנשים נתפסים בקל ברשתו כי לא מכירים ולא מבינים את מחשבתו הרעה שטמון בלבו ועל זה התפלל יעקב שינצל משני סוגי הצרות של עשיו בין מהצרה של "עשיו" הרשע בגלוי ובין מהצרה של "אחי".

נמצא שכל הפחד מעשיו היה רק לגבי הרוחניות שלא יצליח עשיו להכשילו בחטא ועל זה לא היה ליעקב הבטחה כי זה שעשיו שהוא היצר הרע מצליח להתגבר נגד האדם ברוחניות אינו גזירת שמים אלא תלוי בבחירת האדם ועל זה החובה עלינו להלחם נגדו ולעמוד בניסיונות שעושה לנו וגם להתפלל על זה בתמידות לד' שיצילנו מידו, (אמנם אם יכשל בחטא, יתבטל גם ההבטחה לגבי הברכה הגשמית, ולכן הזכיר בתפלתו גם ההבטחה וכמו שנתבאר לעיל (במאמר ואתה אמרת וגו') כי התפלל לצורך השכינה כביכול שלא יתבטל נחת רוח ד' ית' להעניק לנו את הטוב).

ובזה יש לבאר גם במה שכתוב כאן ויחץ את העם וגו' לשני מחנות, שלכאורה צריך ביאור מהו ויחץ "את העם", שבפשטות הכוונה על עבדיו (שהלא משפחה אין נקראת עם) ולמה לא כתוב עבדיו וכמו שאמר בשליחותו אל עשיו ויהי לי וגו' ועבד וגו' ולמה קראם כאן עם (גם לא מתאים כל כך לקרוא עבדיו בשם עם), ועוד וכי היו מרובים כל כך שהיו נחשבים כעם שלם, אלא יש לומר על פי הנ"ל שכוון בכל דבר שעשה לעשות בזה סימן לדורות העתידים, ולכן קראם כאן בשם עם לרמוז הכוונה שעשה החציה כאן בתורת הכנה לדורות הבאים ועשה הכל בתורת מעשי אבות סימן לבנים, ומכיון שראה ברוח קדשו שיהיה זמן שעשיו יצליח ח"ו לקלקל חלק גדול מהכלל ישראל בדרך של אח שיתחברו אתם והיינו בימי היוונים כשיהיו בדורות הבאים מתיוונים וידוע שהדרגא היותר נמוכים ושפלים והחוטאים נקראים תמיד בשם עם וכמו שכתוב בחטא העגל "שחת עמך" וגו' ועל זה רמז ויחץ את העם שהכין דרך זו לבני ישראל ושידאגו חכמי הדור על דבר זה שתהיה חלוקה בין היראים למתיוונים כדי שלא יקבלו חלק אחד השפעה מהשני לרעה.

ואופן זה הנזכר שעשיו מראה פנים כמו אח שרוצה להטיב ולעזור שהוא היותר מסוכן עבורינו ושעל זה היה עיקר הפחד של יעקב אבינו שהתפלל הצילני נא מיד אחי כנ"ל, הוא מה שאנו רואים גם היום שישנם כאלה

שמשפיעים תמיכה של כסף והם גם רוצים לעזור לנו ע"י השכלתם לחינוך צאצאינו וכן ללמד לנו מקצועות להתפרנס על ידה וכוונתם באמת לרעה לקלקל אותנו ח"ו, ורוב האנשים טועים בהם ולא מבינים את מחשבתם הרעה, (וישנם גם כאלה שרוצים לרמאות ולהטעות את עצמם כי תאוותם גדולה וחזקה מאד להרוויח, וכך היא דרכו של האדם בכל דבר שהוא רוצה מאד הרי הוא מעלים עין ונותן מקום ללבו לרמאות את עצמו כדי שלא יהיה נמנע מהרוויח) ולכן מתחברים אתם ונהנים מהם ועל ידי כן לבסוף נלכדים ברשתם, וכמו שהיה גם בגלות הראשון במצרים שפיתו המצריים את בני ישראל ע"י שהבטיחו להם הרבה כסף עבור העבודה כמו שדרשו חז"ל (סוטה יא:): על הפסוק בפרך שתחלתם היה בפה רך, ובכך נלכדו כל שאר השבטים ברשתם חוץ משבט לוי שלא התחברו אליהם ולכן נשארו בני חורין עד היציאה מגלות מצרים ונשארו מיושבי אהלים בבית המדרש דבוק בתורת ד' בלי שום התחברות אתם, והם נגאלו כל השבט בשלימותם.

וזה מה שהזכיר יעקב אבינו בתפלתו פן יבא והכני אם על בנים (כי האמהות והבנים לבם הומה יותר על הגשמיות שעשיו מבטיח להשפיע להם והם אינם מבינים כל כך עומק מחשבתו הרעה של עשיו ועל כן נתפסים בקל ברשתו והם מפתים ומושכים יחד אתם את האנשים) ועל כן היה צריך לשלוח מלאכים ממש שהם יגלו את מחשבת עשיו הרשע שבלבו ואת השנאה ששונא אותנו עשיו, ובזה היה גם כן כונתו למנות את המלאכים (שהם קיימים לעולם) שהם יעמדו לימין צאצאיו עד סוף כל הדורות והם הם המודיעים ומגלים את הענין תמיד בתוך לבם של כל מבקשי אמת שיבינו את הענין ולא יהיו נתפסים ברשתם, וזה הענין מה שהמלאכים אמרו לו שאע"פ שאתה אומר אחי באמת הוא עשיו ושונא אותך, ועל ידי כן ידע אז לצאת ולהלחם נגדו.

ויש לפרש עוד למה עשיו כשמושך את האדם לתאות ממון נקרא אחי כי היצר הרע של משיכה להגשמיות (שמשפיע עשיו) הוא הנקרא אח כי הוא קרוב לחומר האדם והוא (כלומר יצרו של האדם) הוא המושכו לרשתו של עשיו הרשע הנזכר, ועל כן צריך כל אחד להתפלל הצילני מיד אחי מיד עשיו, כי בלי תפלה אי אפשר לנצח את היצר הרע, כדברי הגמ' שאלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו (קידושין ל"ב), והעזרה משמים מקבלים ע"י התפלה, וצריך להנצל מב' סוגי היצר הרע הנ"ל היינו בין מהיצר הרע שנראה רשעותו ורעתו לפתותו לחטאים בגלוי ובין היצר הרע שנראה כמו אחי שנותן לאדם הרבה נוחיות וגשמיות וריבוי תענוגים המדומים של העולם הזה עד שמושך האדם אחריו ומתרחק מהקדושה ללא שמרגיש.

עוד יש לפרש בחינת אחי של עשיו שהכוונה לרמז על יצרו של אדם שנראה כאח, והוא היצר

הרע שמופיע בתוך לבו של אדם בצורה של סיוע לעבודת ד' ודוחף את האדם ונותן לו חשק לעבודת ד' ית' אלא שלא יעבוד ד' כראוי לשם שמים אלא לשם כבוד וגאווה וכדו' ח"ו, ועל זה צריך גם כן האדם לפחד תמיד אולי כל הזכויות שהוא עושה אינם כראוי וטמון בהם היצר הרע הנראה כאחי היינו שאינם לשם שמים ועל ידי כן קטונתי מכל החסדים כלומר שאין מצותיו שווים כל כך מכיון שנעשו שלא לשם שמים, ולכן האדם צריך להיות תמיד בספק ואין יודע אם עושה לשם שמים או שכל עבודת ד' שלו היא עם היצר הרע ביחד ח"ו לשם גאווה והתפארות ועל זה יש לו להתפלל הרבה ולומר הצילני נא מיד עשיו וזה הנראה כאח.

והנה העצה נגד יצר הרע זה, הוא רק על ידי שיתקרב האדם יותר בלבו לד' ולאהבתו ית' וכל זמן שהאדם אינו קרוב לד' אין יכול לעשות המצוות לשם שמים, כי ענין זה לעשות המצוות לשם שמים הוא היפוך מטבעו של החומר והאדם שכל מאוייו הם רק להגדיל כבודו והנאתו, ולעבוד לשם שמים נובע רק מתוך גודל זיכור החומר עד שנעשה גופו וחומריו קרוב לנשמתו ולהרגשותיה ועל ידי כן היא נשפעת מנשמתו ורצונה נעשה גם רצונו וממילא נעשה כל מעשיו לשם שמים, ובזה יש גם כן צורך למלחמה דהיינו לעשות מלחמה עם כל משיכת החומר לתאוותיו הגשמיים שנלחם תמיד עם נשמת האדם וצריך ללחום עם חומריו ולזכרה עד שתהיה זכה וראויה להיות כלי ונרתיק לנשמתה והיא תאיר מאורה עליה ועל ידי כן ישתנה טבעה דומה לטבע הנשמה וכנזכר.

אבל בלי שיעשה אדם מלחמה זו אפילו אם ילמד כמה ספרי מוסר שיוכל וישג השגות וישכיל בהשכלות רוחניות ואפילו אם ילמד קבלה וכדו' לא ישתנה טבעו ומהותו כלל, ואע"פ שלפעמים יתכן שמאחר שיהיה כל כך שקוע במחשבות והשגות נעלות רוחניות יהיה נדמה לו שנשתנה מהותו וטבעו יש לדעת שאין זה רק דמיון שוא, וישנם אנשים שהם מסכנים גדולים שהם מרמים עצמם עד ק"ך שנה ולא נודע להם האמת עד לעולם העליון ואז יש להם אכזבה נוראה וכבר מאוחר מלתקן הדבר, על כן החכם עיניו בראשו וישמור על עצמו תמיד שלא יעבור עליו כל ימיו ברמיה והטעיה, אלא יקיים הפסוק יגיע כפיך כי תאכל גם בענינים רוחניים ועבודת ד' ית' שישקיע עבודה ויגיע עצמו על כל דרגא רוחנית ולא יעלה במעלות המושכלות יותר ממעשה יגיע כפיו וכמו שאמרו חז"ל שלא יהיה חכמתו מרובה ממעשיו, ואז אשרי לו בזה ובבא.

(מתוך מאמר מעשי אבות סימן לבנים)

"שכח פכים קטנים" (רש"י ל"ב כ"ה)

בפסוק "ויותר יעקב לבדו" וגו' פירש רש"י ששכח פכים קטנים וחזר עליהם ובגמ' (חולין צא.) אמרו שסיכין גופו (שיתכן שינזק) עבור הפכים

ו"ל שזה היה מכח הבטחת ד' ית' במה שאמר לו והשיבותיך אל האדמה הזאת, ומה שפחד שמא גרם החטא לבטל ההבטחה אולי יש לומר שזה היה רק אחרי הוספת החסד הזה שהצילו ד' ית' ממלאך גדול זה שלא היה מזיק רגיל אלא היה שרו של עשיו שהוא הס"ם עצמו וכמו שאמר יעקב על זה בהפלגה גדולה "כי ראיתי אליקים פנים אל פנים ותנצל נפש" ולכן פחד מכח ב' הדברים יחד דהיינו שמא גרם החטא וגם מכח שנתמעטו זכויותיו

של סכנת נפשות בודאי לא נאמר שחביב על הצדיקים ממונם יותר מגופם ואסור אפילו לצדיק לסכן עצמו כדי להציל ממונו, ויש לדעת שישנם אופנים שניתן רשות להמזיקים רק לעשות נזק לבני אדם ולא להמית (ע"י גמ' ברכות ...), וכך יש לומר שכאן היה מצב שידע יעקב שאפילו אם ינזק (כאשר כך היה ותקע כף יריכו) ע"י המזיק ע"י שנשא שם לבד עם כל זה ידע ברוח קדשו שלא יהיה להמזיק רשות להמיתו.

ומה שנתבאר לעיל בפ' ויצא (במאמר ולמה רמיתני) שהתברך יעקב שלבן לא יוכל לפגוע ברוחניותו של יעקב אין זה סתירה למה שכתוב כאן כי אין המדובר שם לגבי לפתותו לחטא אלא היינו לגבי שלא יוכל לבן להזיק ליעקב לפגוע ברוחניותו בעל כרחו (בלי שיהיה נחשב לחטא ליעקב) ועל זה הבטיחו ד' בשמירה, וכאן המדובר לגבי שלא יכשל בפיתוי היצר הרע שעל זה אין הבטחה. א' ובודאי ידע שלא היה עבורו סכנת נפשות כי במקרה

הקטנים, ולמדו מכאן שצדיקים חביב עליהם ממונם יותר מגופם וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהם בגזל, ע"כ.

הנה המובן הפשוט והשטחי בזה הוא שמכיון שכל שוה פרוטה שהם רוכשים הוא בהשקעת יגיע כפם לכן הרי זה חביב עליהם כל כך, אמנם עדיין אין הענין מובן כי עם כל זה אין הגיון בדבר זה שיהיה ממונם חביב עליהם יותר מגופם.

אך יש לומר ביאור הענין כך, כי הנה זה דבר פשוט שהצדיקים מוכנים עבור הישג הרוחני היותר קטן לוותר על כל הון דעלמא של העולם הזה הגשמי, ולכן הדבר היותר חשוב אצלם מכל רכושם הוא הזמן כי כל רגע מהזמן שלהם הרי הם משתמשים בה לרכוש רוחניות ועולם הבא ע"י לימוד תורה הק' ועבודת ד' ית', והיות ואין פושטים ידיהם בגזל אלא כל פרוטה שרכשו הרי זה בא להם ע"י יגיע כפיהם שהקדישו עבורה איזה רגע מזמנם החשוב, ונמצא כאשר נגזל או נאבד מהם אפילו פרוטה קטנה הרי זה נחשב שנגזל מהם אותו רגע א' מזמנם שחביב עליהם יותר מחסרונו ונזק גופם כי הרי זה חיהם שיש להם לחיות בעולם הזה (שהיא מוגבלת) ואין להם אפילו רגע א' מכל משך חיהם שהם יכולים לוותר עליה כי היום קצר והמלאכה מרובה ולכן נחשב אצלם נזק יותר גדול מנזק גופם ויותר ממה שיגזלו מהם כל הון דעלמא שהרי זה רק נזק גשמי מה שאין כן גזל זמנם הרי זה נזק רוחני ונצחי שהיא רכישת עולם הבא שאין לה תמורה כלל, ולכן הם מוכנים יותר להנזק בגופם במקום שיפסידו מזמנם היקר אצלם כל כך.

ובזה יובן היטב מה שיעקב אבינו לא חשש על נזק בגופו מכיון שעל כל פנים הציל את זמנו שהשקיע ברכישת הסכום שעולים הפכים הקטנים שנשארו בצד השני של הנחל, וצריך לומר שהזמן שהקדיש לזה לחזור לצד השני של הנחל ולהביא הפכים הללו היה פחות המזמן שהקדיש להרויח הפכים קטנים הללו.

ומסופר בשם החפץ חיים שביקר פעם אצל עשיר א' שהיו כותלי ביתו מסוייד ומכויר יפה ביותר והסתכל על זה החפץ חיים והתאנח ואמר אה הרי זה מסוייד בכל כך הרבה דפי גמ' כאן על הקיר, ושאל אותו העשיר מה כוננתו בזה, ענה לו החפץ חיים שהרי בזמן שהרויח הכסף הזה שעלה לו הסיוד וכיור, היה יכול ללמוד כל כך הרבה דפי גמ', נמצא שסייד את קירות ביתו בכל כך הרבה דפים של גמ' שוויתר עליהם עבור הסיוד.

ומדבר זה יש לנו לקחת מוסר השכל למנוע את עצמו מלישב בטל ומכל שכן שלא לישב בין יושבי קרנות שמבלים זמנם על לא דבר ויושבים ומדברים תמיד כל מיני חדשות ודברים

ע"י גודל החסדים והנס שנעשה עמו.

¹ וכל ההקשות להם הקדיש זמן עבור הרווח של כל הרכוש הגדול שהרויח, כי יש לדעת שיעקב אבינו ע"ה לא התעכב בבית לבן במשך השש שנים אפילו רגע א' יותר ממה שהיה לו צורך בה, וכמו שאומר ללבן "ומתי אעשה גם אנכי לבית" שכל מטרתו היה להרויח כמה שיש לו צורך עבור העמדת ביתו שהיינו הכלל ישראל וכל זה היה עבודת ד' ית' שהיה זה תפקידו מתחלת ברייתו שהיה מיועד לזה, ולכן עלינו להאמין שכל כלי אפילו היותר קטן שהיה לו ליעקב אבינו ע"ה היה בזה צורך גדול, וגם החלק ששלח דורן לעשיו היה לו צורך גדול בכל זה במלמעלה מהשגתינו וק"ל.

² ואע"פ שלכאורה הרי הנרצח גם כן נמנע מחיי העולם

בטלים כדי להעביר את הזמן, כי אוי להם ואוי לנפשם שהרי זה כמו מי שמאבד עצמו לדעת שזה נחשב רציחה גרוע מאוד, שהרי זה סוף כל סוף רציחה לחלק מחיי נשמתו היקרים (ומה לי קטלא כולה ומה לי קטלה פלגא) שהיה יכול לרכוש באותו זמן חיי עולם הבא, ולכן הרי זה יותר גרוע משודד שרוצח רציחת הגוף שהרי זה רק חיי שעה מה שאין כן לשבת בטל ולאבד מזמנו היקר בידיים הרי זה רציחת חיי עולם, ועוד שהשודד הרוצח את חיי הגוף הרי זה עבור מטרה של חמדת הממון שרוצה להרויח על ידי כן מה שאין כן בזה שהוא בלי שום מטרה ובלי שום סיבה וצורך, ד"י ויצילנו מקליפה נוראה קטלנית זו.

ולכן מודיע לנו הגמרא דרך הצדיקים כדי שנלמד גם כן מזה שגם עלינו לזכור את זה תמיד שהזמן הוא הרכוש היותר גדול עבורינו ועלינו לשמור על כל רגע מזמנינו, והחכם עיניו בראשו ירגיל עצמו במדה טובה זו לשמור על כל רגע מזמנו וכל רגע שעומד פנוי במקום שאין לו ספר ילמד איזה משנה שיודע בעל פה או משנת איזהו מקומן או פ' הקטורת או איזה פסוק שיודע היטב בעל פה וכדו', ובמקום שאי אפשר ללמוד בפה ואי אפשר גם להרהר בלבו בדברי תורה ירהר בענין יראת שמים כגון במה שנוגע לעבודת המדות וכדו', ועי' מה שכתב הבעל נו"א (בצעטיל קטן) שבשעה שאדם יושב בבית הכסא יתבונן על שפלות האדם שמוציא פסולת כמו בהמה, על כל פנים בכל רגע יש אפשרות בזמן היקר לרכוש איזה ריווח רוחני, ויש להוסיף מה שיש לדעת שדוקא ע"י מדה זו של שמירה על כל רגע מזמנם הצליחו וזכו הרבה בני עליה וצדקי גדולי עולם להגיע לדרגות גדולות ונפלאות בס"ד.

"הגידה נא שמך" (ל"ב כ"ח)

יש להבין מה הטעם שביקש יעקב לדעת את שמו של המלאך, ואי אפשר לומר שזה היה כדי שאם יצטרך פעם לבקש ממנו טובה שידע לקרוא לו בשמו, שהרי אסור לבקש ממלאך שום בקשה כי אם מד' ית' לבדו, ועוד שהרי אין בכח שום מלאך לעזור להאדם מה שלא נגזר מאת ד' ית'.

וי"ל שטעמו של יעקב היה כפי הידוע מספה"ק שכל התגברות של יצר הרע הוא עבור איזה חטא מסוים, ושמהחטא עצמו שהאדם חוטא נברא מלאך שהוא קליפה והוא בא להכשיל את האדם והוא סוד עבירה גוררת עבירה, וכשיודעים מהו החטא ומתקנים אותו מתבטלת ההתגברות, ולכן רצה יעקב לדעת את שם המלאך בכדי לדעת באיזה חטא ועול נכשל שבעבורה בא שרו עשיו להלחם בו, וכפי

הבא שהיה יכול לרכוש אם היה מוסיף לחיות, אין זה נכון כמבואר באור החיים (הק' ריש פ' חיי שרה) והמבא בגליוניו (שם) שמי שמסתלק בזמן שהיה יכול עדיין להמשיך לחיות עוד שנים וד' ית' יודע שאם היה משלים שנותיו היה מוסיף שנים ומצות או מחשיבים לו בשמים כאלו עשה כל המצות האלו ומקבל עליהם שכרו משלם, ולפי זה נמצא שברציחת גופו לא מפסיד האדם כלום מהעולם הבא רק מהעולם הזה, מה שאין כן בענינינו בזה שיש לו אפשרות לעסוק בתורה ובעבודת ד' ית' ואינו עושה הרי הוא מאבד עצמו וחיי הנצחיים בידיים ובפשיות שלו, והרי זה מעוות לא יוכל לתקן לא בזה ולא בבא אם לא יעשה על זה תשובה שלימה ויקבל על עצמו קבלה על להבא ליהר ולשמור על כל עתותיו וזמניו תמיד.

' אבל פסוק שאינו יודע היטב אלא בגמגום לא יאמר

המבואר בספה"ק היה מלחמת המלאך להביא את יעקב לידי חטא) כי בשמו של המלאך מרומז מהותו של המלאך ועל פי זה יבין מאיזה חטא הוא בא ומה עליו לתקן, אבל בזה שענה לו המלאך למה זה תשאל וגו' ויברך אותו שם למדו ליעקב אבינו שדוקא מה שלא מגלים את זה לאדם הוא כדי שיהיה לו עבודה קשה לפשפש במעשיו ולגלות בעצמו מה עליו לתקן, ודוקא כך יגיע לתקונו השלם.

וזה נוגע גם לכל אחד שגם מאתנו מסתירים במה פגמנו בגלגול הקודם ועבור מה ירדנו עוד פעם להעולם הזה לתקן, כי אם היינו יודעים את זה במדויק היה לנו עבודה קלה לתקן אבל התקון צריך שיגיע לאדם בקושי ויצטרך האדם לעשות תשובה כללית על כל מה שיוכל האדם לחשוב וזה עצמו הוא חלק מהתקון שלא נדע מה בדיוק צריך תקון ונטריח עצמינו לשוב בתשובה על כל עד שנגיע בס"ד גם לדבר שעלינו לתקן, ועי' שהאדם מתחזק ולא מתייאש עם כל הקושי והסיבוך בזה הוא מוכיח את גודל תשוקתו לתקן עצמו, ועל ידי כן דוקא יזכה שד' יסייע בידו ויקבל כל תקונו בשלימות אפילו על מה שלא יודע.

ואם היה האדם יודע כמה עונשים קשים היה עליו לעבור בגהנום והוא חושך את כל זה מעצמו במה שמטריח עצמו להגיע לתקונו היה שש ושמש בלי גבול על טרחתו הרב, והמאמין בד' בזה ועושה עבודת תקונו באמונה ובטחון יראה לבסוף כשיגיע לעולם העליון אך הצור תמים פעלו וכל דרכיו הם משפט וחסד וטובה גדולה להאדם^א, ואז ישבח ויודה על זה לבוראו בלי שיעור וגבול.

ואשרי מי שהוא חכם ומבין גם היום בעולם הזה את הנולד ועל ידי כן כבר ישבח ויודה לד' על זה גם היום ובזה יקיים מה שאמרו חז"ל (במשנה ברכות...) על הפסוק "בכל מאדך" שעל כל מדה שהקב"ה מודד לך הוי מודה לו מאד מאד, ובזה יקיל על תקונו שאפילו בעולם הזה יעבור עליו עוד יותר פחות יסורים ממה שהיה צריך לעבור עליו ויגמר תקונו בזמן יותר קצר כמבואר בספה"ק, עי' שע"ת לרבינו יונה (שער ד' י"ב) מה שפירש הפסוק (תהילים ע"ה) "חמת אדם תודך שארית חמות תחגור".

וזה מה שברכו המלאך שם שגם בלי שידע יקבל את תקונו הנצרך לו וזה הרמז בישראל ישר קל כלומר שע"י שיעשה באמונה בלי לדעת יתקרב בקוצר דרך ויגיע ישר אל ד'.

(מאמר מעשי אבות סימן לבנים)

"ויהן את פני העיר ויקן וגו'" (ל"ג י"ז)

איתא על פסוק זה בגמ' (שבת לג:) אמר רב מטבע תיקן להם (ועי' שם רש"י שמבאר שמלשון

בעל פה מפני שדברים שבכתב אסור לאמרם בעל פה (אלא אם כן הם שגורים שבעל פה) כמבואר בש"ע ובפוסקים, ואין כן בתורה שבעל פה יכול לומר בע"פ אפילו אם נמגמם בהם.

^א ולכן מה שישנם אנשים שמחפשים תמיד כל מיני דרכים שעל ידם יתגלה להם (כבשי דרחמנו זו דהיינו) מה שהסתירו משמים מעיניהם, והם רוצים דוקא לדעת מה פשעם ומה חטאתם, ועל כן הולכים לכל מיני חושים וכדו' לגלות להם הענין, יש להם לדעת ולשים לב להאמור שיתכן שעל ידי זה יצא שרכם בהפסדם הגדול שיפסידו תקונם, ועל כן ההולך תמים הוא היותר מאושר והדוחף עצמו לדעת מה שאינו ראוי לו הוא מפסיד לנפשו בפסידא דלא הדר, ולבסוף (בעולם העליון) יתחרט על זה.

"ויקף" דרשו תקון) וכלומר שתיקן להם שיעשו צורות על המטבע וחתימה מהמלכות שהמטבע שווה סכום כך וכך וכמו שעושים היום (או שתיקן להם רק צורה שעל ידה ידעו מה הערך של הכסף), ועד אז היה המשא ומתן שם בחתיכות של כסף וזהב ורק שתקן יעקב את זה מאז התחילו לצייר ע"ז צורות.

ויש להבין הענין שתיקן להם דוקא לעשות מטבעות, שהיה לו ליעקב אבינו ענין פנימי שרצה להעיר בלבנות בני אדם בזה, (ואע"פ שיתכן שאנשי שכם לא הבינו את הכוונה בכל זאת כוון יעקב בזה להשפיע ענין הרמז הזה לכל דורות של בני ישראל) כי יש לדעת שכל פעולה שצדיק עושה אפילו אם זה פעולה גשמית הרי הוא מכניס בה כוונה רוחנית והרי זה פועל בדרך סגולה ומשפיע איזה ענין רוחני לכל העולם וכמו פעולה של מצוה שידוע שזה פועל ענינים גדולים רוחניים בשמים ומזה נשפע גם בארץ שפע רוחני, כמו כן הצדיקים פועלים בכוונתם הטהורה בכל מעשה חול שהם עושים, וצדיקי עולם הגדולים פועלים בזה גם בכל תנועה קטנה שהם עושים (כי הם מכוונים יחודים בכל דבר ודבר כידוע ל"ח).

וענין הכוונה שהכניס יעקב אבינו כאן בזה שתיקן צורה להמטבעות רצה להשפיע את זה להעולם לרמז וללמד לבני אדם שצריך האדם להסתכל ולחשוב תמיד (על כל דבר ודבר ומכל שכן) על כל כסף שהוא רוצה להרוויח ושהוא מרוויח איזה תועלת יכול לקבל מזה ואיזה ענין ותועלת רוחני לעולם הנצחי הוא יכול להשיג על ידי זה, ואם איננו יכול להשיג תועלת רוחני אין שוויות להכסף כלל וחבל להטריח עצמו ולבזבז זמן עליה כי סוף כל סוף ישאיר את הכל בעולם הזה (למי שבא אחריו וכמו שכתוב בקהלת שאין האדם יודע למי זה יגיע לבסוף ואם יפעול בזה טוב או רע) והוא ילך לעולמו בלי כלום מכל זה ואם כן עדיף שבזמן הזה יטריח עצמו על נכסי צאן ברזל שיצא מהם תועלת רוחני ונצחי שישאר לו גם לעולם העליון, ולכן כשהוא כבר מרויח מה שנצרך לו צריך לכוון שהולך לעשות בכסף זה צדקה וחסד וכדו'.

וזה רמוז במה שיש לכל מטבע צורה שזה אומר שהערך שלו הוא לפי הצורה דהיינו התכלית (הרוחני) שיכול להשיג בזה ולצאת מזה, אבל הגוש החומר בעצמו לא יהיה לה שום ערך בעיני בני אדם, וכסף שאין לו צורה כלו' שאין תועלת אמיתית ממנה אין לו ערך של כסף וזה ילמד לבני אדם להחשיב את הצורה והרוחניות יותר מהחומר והגשמיות.

ועבודה גדולה זו מחיובת על כל יהודי להחשיב רק את הצורה ולא ח"ו להחשיב את החומר, ובספרים נקרא מי שמחשיב את החומר כמשתחוה לעגל, ובעוה"ר היום התגברה ביותר קליפה זו שנמכרים לתאות הממון ונעשה כעין עבודה זרה ח"ו שמחשיבים את הזהב לעגל

שעובדים אותה כל החיים.

ויש לדעת ששורש קליפה זו הוא מחטא העגל הזהב כי מכיון שעדיין הוא לא נמחק לגמרי הוא גורם לנו עד היום את משיכת ותאוות הממון, כי הנה ידוע ששורש חטא העגל נגרם ע"י שהיה לבני ישראל הרבה כסף כמו שכתוב (דברים א' ט) "ודי זהב" ומבאר רש"י שבשביל זהב שהרבת להם נפלו בחטא העגל וכבר נתבאר במקום אחר איך רבוי הכסף גרם להם חטא העגל, כי ע"י שהיה להם הרבה כסף נדבק לבם לכסף וזה היה שורש והקליפה שהביאה אותם לחטא העגל ואכמ"ל.

ומאז ועד היום נשאר אותה קליפה של חטא העגל תוך הכסף ולכן הכסף ובפרט ריבוי הכסף נהיה מסוכן לכל בן אדם מבני ישראל² ועלול להוריד ולהפיל אותו עד דיוטא תחתונה (וכמו שלדאבונינו זה עדיין מרקד בנינו) ומכיון שאי אפשר לאדם לחיות בעולם הזה בלי שיהיה לאדם שייכות לכסף לכן צריך כל אחד לעשות לעצמו הגנה נגד הקליפה הגדולה הזאת כל פעם שהוא הולך להרוויח כסף.

וההגנה הוא מה שנתבאר למעלה שלפני שמתחיל להרוויח כסף יתבונן לאיזה תועלת אמיתי ורוחני הכסף הזה יוכל להביא אותו, ויכוון ויחליט בדעתו שרק לתועלת זו הוא רוצה את הכסף, ומבואר בספרי מוסר שכל דבר הולך לפי המחשבה הראשונה שאדם מכוון בתחילת הדבר וכלו' לפני שמייצר או פועל או רוכש את הדבר וכמו שכתוב "סוף מעשה במחשבה תחילה" כלו' שהמעשה מביא את האדם למטרה שהיתה במחשבתו בתחילה (בכח סגולי).

(מתוך מאמר הנרות הללו אנו מדליקים)

"קטנתי מכל החסדים" וגו'

בפסוק קטנתי וגו' פירש רש"י וז"ל נתמעטו זכויות על ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכן אני ירא שמא משהבטחתי נתלככתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשיו עכ"ל, והנה דברי רש"י הם דברי הגמ' (ברכות ד.) שאמרו שם שדאג יעקב שמא גרם החטא לבטל ההבטחה והנבואה של פ' ויצא.

ויש לתמוה למה לא הזכיר יעקב בדבריו שמא נכשל בחטא אלא הזכיר רק "קטנתי מכל החסדים" וגו' דהיינו (כמו שפירש רש"י) שנתמעטו זכויותיו ואם אין זה הסיבה לביטול ההבטחה א"כ למה הזכירו בכלל?

ובכדי לבאר הענין יש להקדים מה שיש לדעת שכאשר נמצא האדם בעת צרה ח"ו והוא בא להתפלל להוושע ממנה אע"פ שבודאי החיוב על האדם להתפלל להוושע אמנם אין זהו על מספיק שהרי הצלה באה לעורר אותו לשוב על עבירות שעשה ועל כן צריך שיעשה מקודם חשבון נפש על עונותיו ולעשות תשובה עליהם וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ו.) הרואה יסורים באים עליו יפשפש במעשיו ואח"כ יתפלל לד' שיצילהו, ובודאי שכן עשה

גם יעקב.

והנה יש לדעת שא' מתנאי התשובה והוא היסוד והבסיס של התשובה והוא הקודם והראשון לפני כל שאר תנאי התשובה הוא ענין ההכנעה שיהיה מאד כנוע בלבו על שנכשל בהחטא ולכן אע"פ שיעשה האדם כל עניני התשובה שעליו לעשות דהיינו החרטה הגמורה על עונו ויתודה ויבכה וכו' עם כל זה אם לא הגיע להכנעה בעומק לבו הרי הוא עדיין מבחוץ ורחוק מתשובה אמיתית ושלימה כי ההכנעה היא הבסיס והיסוד להתשובה כנ"ל והיא גם חלק הפנימי של התשובה והיא כמו נשמת התשובה ודווקא בעבור ההכנעה ימצא חן ויהיה רצוי בעיני ד' ועל זה נאמר וד' יראה ללבב כלו' ד' ית' מחכה וישים עיניו כביכול לראות נקודת הלב של האדם וזה הדבר הקובע את האיכות של כל מצוה וכמו שאמרו חז"ל (סנהדרין ...) "הקב"ה לבא בעי" כ, ולכן יש לדעת שבלעדי ההכנעה שבלב אע"פ שהרי הוא באמת מתחרט בלבו על שחטא והרי הוא בוכה ומתמרמר הרי זה עדיין נחשב שנעשה בחצוניות לבו וחסר בעומק נקודת הלב, והרי זה דבר שלא נראה לעיני האדם אלא ד' יראה ללבב.

והנה יש לדעת שאע"פ שבכל מצוה שהאדם עושה מצינו שההכנעה והענוה של האדם קובעת את ערך המצוה כמבואר בספר ארחות צדיקים (...) שכתב שמצוה שעושה העניו מתקבל פי אלף ממצוה של הגאות, אמנם בכל זאת הרי המצוה שחסר בה דרגת הענוה גם כן נקראת מצוה אלא שאיננה מגיעה לאותו ערך של מצוה העניו אבל במצוה התשובה ההכנעה היא יסוד התשובה כלו' שבלי זה אין התשובה עדיין נקראת תשובה שלימה כלל, ועי' שע"ת לרבינו יונה (שער א' אות כ"ג - כ"ט) שכתב שם (שיהיה הכניעה בכל לב וכתב שם) שההכנעה מעיקרי התשובה ושבזה יתרחק אל ד', ואין תשובתו שלימה בלעדי ההכנעה והשפלות עי' עשיו.

ויש להבין שענין ההכנעה הנזכר שמבוקש מהבעל תשובה שרוצה לשוב על עונו הוא שלא ינסה לתרץ עצמו ולהקטין אשמתו אלא שירגיש את עצמו אשם במה שחטא עד שעל ידי זה לא ירגיש מנוחה בנפשו ויהיה נעשה שפל ומזולזל בעיני עצמו, ובספרי מוסר מוזכר שירגיש כאלו לא מוצא מקום בעצמו בעולם מפני שנעשה מופרך בעיני עצמו בעבור שנפל לשפלות כזאת שנכשל בחטא, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים ל"ח) "אין שלום בעצמי מפני חטאתי" ... "כמשא כבד יכבדו ממני" וגו' (המה כבדים מערך הכח אשר בי ולא אוכל שאתם, מצודת דוד) "כסלי מלאו נקלה" (במחשבתי אני קל בעיני עצמי, רש"י) מלשון הפסוק בתורה "ונקלה" אחיך לעיניך (כלו' מזולזל), והסימן ואבן הבוחן לאדם להכיר אם באמת נעשה שפל בעיני עצמו

² וזה יש לפרש מה שאמרו חז"ל (...) יאה עניותא לישראל וכו' ע"כ כי אם אדם חי בעניות (בלי הרחבה ועשירות) אין הסכנה גדולה בשבילו כי כל כוונתו במה שיש לו רק להחיות את נפשו (ולא להרבות הונן) שזה מצוה של "ונשמרתם" וגו'.

³ ובמפ' (ע' שפ"ח וחדא"ג מהרש"א בגמ' שם ועוד) כתבו שסיבת חשש ביטול ההבטחה היה בצירוף ב' הטעמים יחד, אמנם בכל זאת עדיין קשה למה לא הזכיר בפסוק גם את הטעם השני שמא נתלככתי בחטא, ועוד תמוה איך אפשר לומר שטעם זה (של ריבוי החסדים) יהיה (אפי'

¹ והביא שם מה שנאמר (ויקרא כ"ו מ"א) "או אז יכנע לבבו הערל ואז ירצו את עונם" (והיינו שע"י שיכנע לבבם על ידי כן ירצו וימחול להם עונם) וכתב שם ללמוד כך גם מדברי הנביא (ישע"י י"ז י"ד י"ח) שכתוב שם בענין התשובה ובענין ההכנעה וכתוב שם "דרכיו ראייתי וארפאהו ואנחהו" וגו' פירוש "דרכיו ראייתי" בהכנעה לכן "וארפאהו" כלו' אסלח לעונו (על דרך מש"כ הושע י"ד "ארפא משובתם") ו"אנחהו" כלו' אעזרהו על עזיבת החטא ואגבירהו על יצרו, (חלק מהדברים שהעתיקנו לא נמצא בכל הדפוסים אמנם כך הוא בנוסח דפוס ראשון).

באמת בעומק נקודת לבו היא בכך שאם לא יכעס על אדם שיפריע לו וכדו' ובכלל לא יכעס ויתרגז על שום אדם, זה הוא הסימן שהרי הוא ננוע באמת בעומק לבו¹⁰.

ועוד יש לראות גודל חשיבות ההכנעה לפני ד' שאפילו הכנעה לפני ד' בלי תשובה גם כן הרי זה על כל פנים מעכב את הפרענות לבא כמו שמצינו מה שנאמר לגבי אחאב (שאמר ד' ית' לאליהו הנביא "הֲרָאִיתָ כִּי נִכְנַע אַחָאב מִלְפָנַי") "יען כי נכנע מִפְּנֵי לא אביא הרעה בימיו" וגו', ואע"פ שמבואר שם שלא עשה תשובה באמת¹¹ ע"ש במפרשים.

ולפי זה יתורץ היטיב הקושיא שהקשינו למה לא הזכיר הפסוק שמא נתלכלכתי בחטא ולמה הזכיר בכלל ענין קטנתי וגו', שלא כוון בזה להזכיר הסיבה למה מפחד שהתבטל ההבטחה כי זה פשוט מפני שמא גרם החטא ואין צורך להזכירו, אלא שכאן התחיל בתשובתו ועל כן הקדים ענין ההכנעה כדי שתהיה תשובתו מתקבלת¹², וזה מה שרצה יעקב לומר כאן שמגודל החסדים שעשה עמו ד' נעשה נכנע יותר וכמה שנעשה עמו יותר חסדים נעשה יותר נכנע כמ"ש קטנתי "מכל" החסדים וגו' כלו' מכל חסד יותר שהוספת לעשות עמי נעשיתי תמיד יותר קטן ושפל ונכנע בעיניי ובלבי כי לפי גודל החסדים שעשית עמדי הנני חייב להכיר לך טובה כל כך ולכן כל מה שאעבוד אותך אין זה מספיק ואין זה נחשב לכולם ולכן נתמעטו זה זכויותי בעיני כלפך¹³, והנני מלא בוש וכלימה לפניך¹⁴.

וכנאמר הבעש"ט על הפסוק "קל נקמות ד' קל נקמות הופיע" וגו' על פי המשל הידוע שפעם עבר המלך דרך כפר והיה שם איזה נער כפרי שלא ידע ולא השיג מה זה מלך ומה זה להזהר בכבודו, ולקח טיט וזרק על פני המלך, ועבדי המלך שהיו עם המלך רצו להענישו בעונש הראוי לו למרידה גדולה כזו בהמלך,

אמנם המלך בחכמתו הגדולה הבין שזה היה מכח חוסר השגתו וידיעתו כלל בגדלות המלך על כן לא נתן להם להענישו אלא לקחו אתו לארמונו ובתחלה נתן לו תפקיד לשרת את הסוסים וכדו' ולאט לאט העלה אותו לתפקיד יותר מעולה עד שלבסוף למד קצת וכך התחיל להשיג מעלת המלך וכפי כמה שהשיג מעלתו יותר התחיל להרגיש בוש גדולה וחרטה גדולה בזכרו אשר פגע בכבוד המלך וביזהו.

וכך המשיך תמיד המלך להגדילו יותר ויותר וכל מה שהעלהו המלך וגדלו הרגיש בוש יותר גדולה עד שלבסוף עשאו המלך לא' משרי המלך וכשעלה לגדולה הגדולה הזאת הגיעה אליו בוש וחרפה כל כך גדולה בזכרו את מה שעשה בזמן שהיה בן כפר עד שלא עצר בכחו ונפל לפני רגלי המלך לבקש ממנו סליחה וביקש ממנו שימית אותו ולא יעלוהו יותר כי אינו יכול לסבול בושו מלפני המלך על מה שמתחסד ומטיב עמו כל כך בפניו שהוא עשה מרידה כזאת בהמלך בעבר, ועל כן טוב לו מותו מחייו מכח סבל הבושה שעובר עליו, ועי' בשערי תשובה לרבינו יונה (שער ג' אות ...) שכתב שצער הלבנת פנים יכול להיות יותר קשה ממות.

ובזה פירש הבעש"ט הפסוק "קל נקמות ד' קל נקמות הופיע" שנקמתו של הקב"ה היא לפעמים על ידי שמגדיל אתו חסדיו וזה הפירוש "הופיע" כלו' שמרומם את האדם וכמו כן מגדיל השגתו בגדלות ד' ובשפלות האדם כלפי גדולתו ית' כל כך עד שעל ידי כן אנו מגיעין להרגיש גודל הבושה מפני עונותינו כל כך עד שאין אנו מוצאים מקום בעצמינו וכנ"ל ולפעמים הרי זה קשה לאדם יותר מעשר מיתות ובוזה מתכפרים כל עונותיו.

והנה בודאי שלא צריך לחכות עם תפלתו על צרתו עד שיעשה תשובה השלימה עם כל העשרים תנאים שמבוארים בשערי תשובה (שער א'), אלא שיתחיל עם עיקרי התשובה בחרטה גמורה על עונותיו ועם קבלה על להבא

שלא יוסיף לכסלה עוד, אמנם כל ההתמרמרות והבכי ושאר תקוני התשובה יעשם במשך הזמן כפי הצורך לכל חטא ועון, ומשהתחיל בעקרי התשובה כנזכר יש לו כבר הזכות לבקש שיגאלנו ד' ית' ויחלצנו מצרתו ולכן תיכף אחרי שהקדים ענין ההכנעה שבזה כבר היה התחלת התשובה תיכף ומיד הוסיף להתפלל על ביטול צרתו כמו שראוי לעשות כל זאת בעת צרה וכמ"ש ותשובה ותפלה וכו' מעבירין את רוע הגזירה.

ובעוד אופן לפרש שמה שאמר יעקב "קטנתי" וגו' היה מטעם אחר (חוץ מהענין של תשובה הנ"ל) והוא על פי מה שיש לדעת שענין ההכנעה היא דבר שעוזר וגורם שתתקבל תפלת האדם, ונבאר ענין זה ביותר הרחבה בס"ד שהנה ישנם ב' דברים שמאפשרים תפלת האדם להתקבל (א) תפלת הצדיקים וזה נקרא תפלה למשה דהיינו שמתפלל בכוונה הראויה ובכל כח לבו כדרך הצדיקים שאין בה שום מחשבה זרה או שאר חסרון, (ועי' פירש רש"י (בראשית כ"ה כ"א) על הפסוק ויעתר לו ד'), (ב) תפלת העני הנכנע ומתפלל מתוך הכנעה ולב נשבר ועל זה כתוב תפלה לעני כי יעטוף וגו'¹⁵, ואיאת בזוהר הק' (...) שתפלת העני נכנסת ראשון לפני כל שאר התפילות (ועי' תפילה זו מתקבלת גם שאר התפילות ע"ש) והנה מי שחטא ועדיין לא עשה תשובה שלימה כראוי לו עדיין אי אפשר לו להצליח להתפלל בכוונה שלימה וראויה בדרגת תפילת צדיק, ולכן האופן שתתקבל תפלתו הרי זה דווקא וכשיתפלל תפלת עני שהיא ע"י הכנעה, וועל כן מכיון שיעלב אבינו ע"ה החזיק עצמו שנתלכלך בחטא ועל ידי כן אין תפלתו בדרגת תפלה למשה שהיא תפלת הצדיקים על כן היה צריך לפעול את ההכנעה לפני תפלתו כדי שתהיה על כל פנים בדרגת תפלת העני ובכך תהיה תפלתו מקובלת לביטול צרתו ועל הצלתו ולכן אמר הקדמה זו של "קטנתי" וגו'¹⁶.

שהנה ידעתי שקטנתי מלהיות ראוי לחסדים הללו לכן הנני מלא בוש וכלימה ונכנע מכח זה, ועל כן נמצא גם זה שהנני בדרגת השפלות וההכנעה איננו מכח צדקתי הגדולה שעבדתי כל כך בכח עצמי על מדת הענוה, אלא הרי זה מכח שהכרחת אותי לזה ולכן אינני יכול להתגאות גם בזה שיש לי מעלת הענוה.

וזה באמת הענוה המקובלת והאמיתית, מה שאין כן מי שמגיע לענוה באופן שמרגיש שעובד עליה בכח עצמו הרי הוא לפעמים נכשל שנוכח במחשבתו הרגשת התנשאות בלבו על זה שהגיע להשיג מעלת הענוה ואז הרי זה מוריד ממעלת הענוה שלו ואינה שלימה כלל ויכול להיות לפעמים שתתהפך הקרעה להיות נעשה על ידי זה עוד פעם בעל גאוה ממש ח"ו יותר משאר כל אדם שאין להם ענוה כלל, ועל כן אמר יעקב הקדמה זו לשלול ענין הרגשת התנשאות הנזכר.

ובזה אפרש לומר השלשן (סליחות שני קמא) "כי קטן יעקב ודל" כמ"ש שאע"פ שיש מעלת הענוה ונמצא שיש לו על כל פנים מעלה גדולה דהיינו קבד הענוה ושפלות שהיא עולה על כל שאר המעלות והמדות עם כל זה "ודל" כלו' הרי הוא בעיניו כדל שהוא דל ועני במעלות כי לית ליה מגרמיה (מכח עצמו) כלום אלא גם זה השפלות שיש לו ה"ה מחזיק שזה רק מתנה מאת ד' ית'.

¹⁰ ועל ב' בחינות אלו אמר דוד תפלה לדוד הטה ד' אונן עניני כי עני ואביון אני... כי חסיד אני כי דוד המלך היה לו ב' המעלות שאע"פ שהיה חסיד (וכדאיאת בגמ' ברכות ד' ע"ש) עם כל זה היה משפיל עצמו תמיד ומתנהג בהכנעה ושפלות.

¹¹ ויש לומר שלכן כאשר נפגש עם עשוי הוסיף עוד יותר הכנעה שהכניע את עצמו בתכלית ההכנעה לפני

¹² ועי' מה שכתב בשערי תשובה הנ"ל שם (באות כ"ח) חייב הבע"ל להכנע ולקיים (מ"ד במשנה אבות פ"ד י') והוי שפל רוח בפני כל אדם וישיג מזה שלא יכעס ולא יקפיד על חבריו... ויעביר על מדותיו ויזכה מזה להתכפר על כל עונותיו כמו שאמרו ז"ל (ר"ה י"ז) המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו מדה כנגד מדה וזה פתח תקוה נכבד מאוד... עכ"ל.

¹³ לאחר שניבא אליו את כל הרעה אשר ימצא אותו, וכשמוע חטא כן נכנע ויקרע בגדיו וילבש שק ויהלך לאט, אז אמר ד' לאליהו הנביא הֲרָאִיתָ וגו'.

¹⁴ אע"פ שכאשר אמר לו אליהו הנביא הנבואה שיענש וימות וגו' נעשה נכנע בלבו וקרע בגדיו ושם שק על בשרו ונעשה צום וכו' כמ"ש שם בפסוקים שלפני זה עם כל זה לא היה זה (לשם תשובה על עונו באמת) אלא רק כדי לבטל בזה עונשו על ידי כן אמנם חלק ההכנעה עלבו לפני ד' זה היה כן באמת ולכן הועיל לו זאת לדחות עונשו ולזמן יותר קטן (ע"ש בתנאים) אע"ל על עבור הַמִּפְנֵי וגו', (ומה אלא בעבור ההכנעה כמש"כ "יען כי נכנע מִפְּנֵי" וגו', (ומה שכתב במצודת דוד שם (וכ"ה בפירוש המעלות עם ע"ש), לפרש במש"כ יען כי נכנע "מפני" וכו', רצ"ל לא מפתח העונש כי אם מגדולת האדון ד' עכ"ל, היינו על ענין ההכנעה שזה היה באמת מפני ד' אמנם בכל אופן לא היה זה גודר תשובה אלא רק הכנעה, ולכן לא נתבטלה הגזירה אלא רק נדחה לזמן יותר מאוחר (כמבואר שם).

¹⁵ ועוד יש לומר שהטעם שלא הזכיר שמא נתלכלכתי כי הנה יעקב ידע שבדואי אין בידו חטא גדול וגם אלא חשש לחטא דק שזה יתכן להיות לא מורגש להאדם ולכן היה רק חשש בעלמא ומספק ולכן אין עכשיו עליו קטרוג משום זה כי דברים כאלה לא מקטרגים ומענישים את

האדם בחייו אלא משאירים את זה אלאחר ק"כ שנה, (ואע"פ שלצדיקים מענישים על הכל בעולם הזה כדי שישארו נקים בעולם העליון, אמנם יעקב לא החזיק עצמו לצדיק) אבל בכל זאת בשעת הסכנה השטן מקטרג על האדם אפילו על חטא דק, והנה עכשיו לפני שהופיע עשיו לפניו איננו על עצמו קטרוג ע"י שיזכיר על עצמו חטא בפניו, אבל בכל זאת רצה לחשוך שלא יהיה עליו קטרוג בשעה שיהיה סכנה ולכן הקדים תפלתו לפני הצרה כמו שאמרו חז"ל לעולם יקדים אדם תפלתו לפני שיגיע צרה שאז הרבה יותר קל לבטל ולמנוע שלא תגיע אליו צרה, ולכן התפלל עכשיו אמנם בלי להזכיר על עצמו חטא בפניו, ואין הכי נמי בשעה שהופיע לאדם צרה שאז יודיעם בודאי שיש קטרוג אז מותר להזכיר על עצמו חטא ואדרבה צריך טוב להזכיר החטא ולהתודות עליה ובוזה יבטל את הקטרוג (כ"ש למעלה וכמו שאמרו חז"ל שיש דין למטה אין דין במקום שיתבטל הדין) למעלה יש ע"ה קטרוג (ע"ה).

¹⁶ ועי' מה שכתב בשערי תשובה וז"ל המדריגה העליונה בהכנעה המחוייבת מדרך התשובה היא שלא יחזיק טוביה בכל מה שיגדיל ויאדיר בעבודת השם וקטן הכל בעיניו כנגד מה שהוא חייב בעבודת השם, ומביא שם הפסוק (מיכה ו' ז') במה אקדם ד' אכף לאלקי מרום פירוש במה אקדם על רוב חסדיו, אכף וגו' מלשון כפיפה והכנעה (רש"י ומצודות שם) על כן יכנע ויעבוד בהצנע וכו'.

¹⁷ ויש להוסיף ולפרש עוד שמה שאמר כאן היה כוונתו לומר ענין תכלית ההכנעה ולכן אמר כך שהסיבה שהביא אותי לידי הכנעה הוא מה שעשית עמדי חסדים כל כך גדולים שבמקלי עברתי וגו' ועתה הייתי לב' מחנות, מכיון

י"ש לשים לב מאוד לכל מה שנתבאר כאן, כי הרבה אנשים בעת שמופיעה להם ח"ו צרה הרי הם עושים תשובה ומתוודים ומתחרטים על כל עונותם ומתפללים על ישועתם ועושים כל מה שבידם ועם כל זה לא רואים ישועה ואפילו מקצת ישועה או הקלה, והם תמיהים ושואלים למה אין תשובתם ותפלתם מתקבלת, אמנם טעו בזה שאינם שמים לב להרגיש ולראות שכל תשובתם ותפלתם הרי זה בלי הכנעה בלב כלל ואע"פ שמתחרט ובוכה על עונותיו בכל זאת אין בלבו שום הכנעה ובה הרי הוא מעוכב מכל, וע"י מה שכתב בשערי תשובה (שער א' אות כ"ג בנוסח דפוס ראשון) במה שכתב שם שההכנעה היא מעקרי התשובה, כתב שם וז"ל "יתכן אשר שב האדם בכל לבבו והתחרט ועזב דרכו הרעה ואין תשובתו שלימה בלעדי ההכנעה והשפלות", (וכמו כן ישנם שעושים הרבה תשובה בימים הנוראים אמנם חסר מהם ההכנעה ועל ידי כן הם מעוכבי כפרה, ולכן אינם משתנים כלל ואחרי הימים הנוראים הם חוזרים להיות כמו שהיו לפני כן) ומצב זה גורם (כאשר חוזר תשובה ללא הכנעה ואינו רואה שום הקלה מצרתו) שהאדם בעצמו מתאכזב מעצמו ומתשובתו ומאבד תקותו ונופל ביאוש ועל ידי כן הרי הוא נופל עוד יותר, אמנם החכם עיניו בראשו וילמד ספרי ודרכי התשובה עד שיאירו עיניו ויראה את הענין המבואר כאן ויתקן דרכיו במשפט ובצדק ואז ושב ורפא לו בס"ד.

י"ש לדעת שאע"פ שיוצא מהאמור שישוד התשובה היא ההכנעה ובלעדה אין התשובה שלימה ואיננה מכפרת העון בכל זאת אם אי אפשר לו להאדם לעורר בלבו את ההכנעה הנדרשת אין למנוע מלעשות את ההתמרדות והוידוי והחרטה וקבלה להבא בנתיים בלי השלימות, וכיוון שזה יביא אותו להגיע גם להכנעה, וע"י שיכוון לכך הרי הוא בסוף יגיע לידי כך, והרי זה דומה למה שאמרו חז"ל (פסחים ג:) לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וכמו כן הוא לעניניו שלפעמים אי אפשר לו לאדם שחטא לעורר לבו להכנעה כי מפני רבוי עונותיו נעשה אטימה בלבו עד שאין הוא יכול לפתוח סגור לבו אמנם ע"י הפעולות הנזכרות שהם בבחינת שלא לשמה כשעשה בכוונה על מנת שיגיעו אותו להמטרה אזי יגיעו אותו לבסוף לכך בס"ד.

ועוד יש להוסיף בענין הנ"ל שיעקב אבינו אמר שע"י כל החסדים שהשפיע לו הקב"ה הוסיף להכניע את עצמו תמיד, שיש לשים לב מאד לזה שבכל שעה שהאדם מרגיש חסדי ד' ית' אתו יוסיף הכנעה בלבו ובה יתרצה בעיני ד' ויוסיף לו תמיד יותר חסדים ויצילו מכל רעה

וצרה, וזה לפי מה שהובא לעיל בשם רבינו יונה שע"י ההכנעה יתרצה האדם אל ד', ופשוט הוא הדבר שמי שמרוצה להמלך הרי הוא שומר עליו ומצילו תמיד מכל רעה וצרה ושומע תמיד לתפלתו ובקשתו וממלא אותה תמיד ומעניקו חסדים תמיד.

י"ש להוסיף לענין זה מה שמבואר בפסוק בסו"פ ואתחנן (ז' ז') "לא מרבכם מכל העמים חשק ד' בכם כי אתם המעט מכל העמים" ופרשוהו חז"ל (חולין פ"ט.ו.) והובא בפירוש רש"י שם, וז"ל הגמ' לא מרבכם... חשק ד' בכם וגו' אמר להם הקב"ה לישראל חושקני בכם שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטים עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם אמר לפני ואנכי עפר ואפר, (נתתי גדולה) למשה ואהרן אמר ונחנו מה, לדוד אמר ואנכי תולעת ולא איש, אבל עכ"ם אין כן וכו', עכ"ל¹², ומאחרי שאנו יודעים במה נגרום שיחשוק בנו ד' ית' הרי אנו יודעים שבזה גם כן יציל אותנו ויגאלנו ד' ית' מכל עקתין בישינו ויעניק לנו כל טוב תמיד.

הרי לנו מזה שעיקר מה שחשק בנו ד' ית' הוא מפני מדת הענוה בשעה שיש מקום להתנאות כגון שניתן לו גדולה (והרי זה נסיון גדול להאדם) כי אז עיקר המבחן ואז ניכר ויוצא לאור ההבחנה אם יש לו ענוה והכנעה בלבו באמת, וזה מה שאמר כאן יעקב אבינו כדי להתרצות לפני קונו שכל מה שהוסיף ד' ית' להעניק לו יותר חסדים הוסיף להכניע את עצמו תמיד יותר וכנ"ל.

וענין זה יש לראות מפורש בפסוק (תהלים צ"א) במש"כ שם "כי הוא יצילך מפח יקוש וגו' באברתו יסך לך וגו' צינה וסוחרה אמתו לא תירא מפחד וגו' לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך" (וכל זה מטעם) "כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו... יקראני ואענהו" וגו' הרי לנו שכל מה שכתוב במזמור זה הוא מפני שחשק בנו ד', וזה שיחשוק בנו ד' תלוי בעיקר (ביותר מכל שאר המצות וזכויות) במדה זו הנ"ל ע"י ההכנעה וענוה שאנו ממעטין עצמינו ודוקא בשעה שיש לנו נסיון בזה ע"י שניתן לנו גדולה, וע"י שאנו מתגברים על הנסיון ד' ית' גם מקבל תפילותינו ותשובותינו ומכפר לנו על עונותינו וכנ"ל.

עוד יש להוסיף לפרש ולבאר בפסוק קטנתי באופן זה לפי מה שכתב רש"י לפרש "נתמעטו זכויות" וכו' לכך ירא אני שמא נתלכלכתי בחטא, ולכאורה הרי זה סתירה מיניה וביה שמתחלת דברי רש"י משמע שפחד שמא נתמעטו זכויותיו ואח"כ מסיים רש"י שמא נכשל בחטא (וע"י שפ"ח שם) ואפשר לומר באופן זה בעיקר החטא שפחד ממנו יעקב שאולי נכשל בו הוא היה שמא מכח רבוי החסדים שעשה אתו ד' ית' הרגיש התנשאות בלבו במקום שהיה

צריך למעט את עצמו יותר כנ"ל, וזה נחשב לחטא גדול לפי דרגת יעקב אבינו ע"ה. וחז"ן (ממה שזה חטא שהוא לאו מהתורה כמו שכתוב (דברים י"ז כ') "בלבתי רום לבבו מאחיר" וגו', ועוד נוסף לזה שבזה תלוי ערך כל מצותינו ועבודתנו את ד' ית', כנ"ל בשם האורחות צדיקים שערך מצוות האדם הם לפי גודל הענוה שלו¹¹, ויש להבין שהגאווה וההתנשאות הם גורמים ממש ההיפוך דהיינו להוריד דרגת המצוה וכמו שכתוב על הגאווה "תועבת ד' כל גבה לב" כמו כן ע"י הגאווה נעשים גם כן מצותיו מתועבים ח"ו בעיני ד'.

ובזה יובן הלשון "נתלכלכתי" בחטא שאינו מובן כל כך הכוונה בביטוי זה ולמה ל"א "נכשלתי" וכדו', אלא יש לומר שהכוונה לרמז בזה על ענין הגאווה שחוץ ממה שזה עבירה הרי זה גם מכניס תיעוב בכל מצוותיו וזה כוונת הלשון "לכלוך" כלו' "תיעוב", ועל כן נתעורר עתה יעקב ע"י חשבן הנפש על הצרה שהופיעה לפניו (שעשיו בא עם ד' מאות איש) שאולי ירדו דרגת מצותיו מפני הגאווה¹² ולכן עשה תקון ותשובה על זה והוסיף עתה ענוה בלבו ועל ידי זה העלה ערך כל המצות גם אותם שכבר עשה כמו שכל תשובה מתקן למפרע.

והנה עוד מבואר בספח"ק שכאשר האדם עולה למדריגה יותר גדולה באיזה מצוה שהיה עושה עד עתה בדרגא יותר נמוכה ועושה אותה היום בדרגא יותר גבוהה כגון שהיה לומד שלא לשמה ועתה לומד לשמה או שהיה מתפלל בפחות כוונה ועתה מתפלל בכוונה שלימה כראוי אזי בשעה שמתפלל עתה או לומד וכדו' בדרגא היותר מעולה אזי ביחד עם אותה התפלה או אותו הלימוד הרי הוא מעלה גם כל הלימוד והתפלות שמתקמדי לאותה דרגא של עתה, ועל כן עתה בשעה שהיה יעקב מוסיף בהכנעה לפני ד' העלה את כל מצותיו שלמפרע לדרגא ההיא וממילא בזה גדלו עתה ועלו זכויותיו ונתעלו משפלותם ומיעוטם שנתמעטו, ועל ידי כן תחזור ההבטחה למקומה, ובזה יובן היטב דברי רש"י במה שכתב לפרש שהיה ירא שמא נתמעטו זכויותיו ע"י כל החסדים, ונמצא שבאמירה זו של קטנתי וגו' רמוז גם החטא שפחד ממנו שזה הגאווה וגם החשש במה שפחד שאיבד זכות המצות וגם התקון שעשה באמירה זו שהעלה את כל המצות.

"שמא נתלכלכתי בחטא"

בפירוש רש"י על הפסוק קטנתי וגו' וז"ל, נתמעטו זכויותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכן אני ירא שמא משהבטחתי נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשיו, עכ"ל, ולכאורה הרי זה סתירה מיניה וביה שמתחלת דברי רש"י משמע שפחד שמא נתמעטו זכויותיו ואח"כ מסיים רש"י שמא

¹¹ האומות, "ולא ממה שאתם עושים מצות יותר מהם" וכו' ... אלא בזכותם ממעטים עצמכם לפני.

¹² ובזה יתבאר גם כן היטב דברי הספרי הנ"ל שהוסיף לא ממה שאתם עושים מצוות יותר מהם, כלומר שבזה מלמדינו שגם ערך המצות אינו לפי רבוי הכמות אלא רבוי הענוה הוא מה שמעלה ערך המצוות שע"י הענוה אפילו מעט המצוות שאתם עושים נחשבים כהרבה ועולים יותר מהרבה מצוות ובזה אתם מתרצים לפני ומוציאים חן בְּעֵינֵי יוֹתֵר מִמִּי שֶׁמֵרַבֵּה הִרְבֵּה מִצְוֹת בְּלִי מִדַּת הָעֲנוּוֹה. ¹³ ויתכן שע"י הגאווה יורדים גם המצוות שעשה בעבר, ולעומת זה כאשר יפעול ההכנעה והענוה בלבו בזה יעלה ערכן כמבואר בפנים.

נחשב למצות תשובה (אע"פ שבשעה שאפשר לאדם לעורר לבו אין הוידוי לבד נחשב מצות תשובה כלל אמנם עתה שהרי הוא אנוס הרי זה יהיה נחשב על כל פנים מעשה מצות תשובה) ועל כן אין לזלזל במה שיש הולכים לכל החולים שקרובים למיתה ב"מ ואומרים עמהם וידוי, אע"פ שלבם בל עמם כלל רק שאומרים מילה במילה אחריו מכל מקום הרי זה מזכה אותם הרבה שזוכים על ידי זה על כל פנים לקיים מצות תשובה באיזה דרגא ובזה יוצאים על כל פנים מגדר "מת בלא תשובה" והרי זה חסד וזכות עצום לנשמתם, ע"כ. ¹³ ובמדרש תנחומא ריש פ' עקב (אות ג' שם) הוסיף בזה"ל לא מרבכם וגו' לא ממה שאתם מרובים מכל

אויבו ושונאו עויו והשתחוה לפניו ז' פעמים כי חשש אולי לא נתקבלה תשובתו ותפלתו כי לא היה הכנעתו מספיק עדיין לכן הוסיף להכניע את עצמו עוד יותר ובזה הצילו וגאלו ד' ית' מעשיו הרשע עד כדי כך שבטל הכעס מלבו לגמרי לאותה שעה ונשקו בכל לבו כמבואר ברש"י. ¹² ויותר מזה כתוב בספר יד הקטנה (...) שכאשר אי אפשר לאדם לעורר לבו כלל לתשובה בכל זאת יאמר וידוי על חטאיו ואע"פ שהרי זה בלי לב כלל והרי זה בודאי חוסר גדול בתשובתו עד שאין זה ראוי להיות נקרא תשובה כלל עם כל זה מכיון שהרי הוא עתה אנוס בזה יעשה על כל פנים מה שביכולתו דהיינו לומר הוידוי כאמור ומכיון שאין באפשרותו עתה לעשות יותר מזה הרי זה

נכשל בחטא (ועי' שפ"ח סם).

ולפני שניישוב הענין (בעוד אופן, נוסף למה שהתבאר במאמר קטונתי וגו') נקדים קודם מה שיש להבין שמה שכתב רש"י נתלכלכתי בחטא אין הכוונה על חטא גס דהיינו חטא ממש כי בודאי ידע יעקב שלא היה בידו עבירה ממש וכמו שאמר רש"י לעיל שרמזו לעשו ששמר התר"ג מצות, אלא בעל כרחנו שהכוונה רק על ענין דק שנחשב כמו חטא (ובפרט ליעקב אבינו לפי גודל דרגתו שמדקדקין על הצדיקים על כחוט השערה) וכן יש לדייק גם מלשון "נתלכלכתי" בחטא (ולא אמר בלשון פשוט שמא חטאתי או נכשלתי בחטא).

ועוד יש להוסיף להבין שהנה ההבטחה שנאמרה לו בריש פרשת ויצא כלול בה גם שיהיה שמור מחטא וכמו שכתוב שם בנדר שנדר יעקב שזה היה על קיום ההבטחה וכמו שפירש רש"י שם "אם ישמור לי הבטחות הללו" וכתוב שם ושבתי בשלום אל בית אבי ופירש רש"י דהיינו "שלם מן החטא"^{כ"ח} ולפי זה יש להבין שבודאי לא היה יעקב אבינו מפחד שחטא ממש, ועל כן יש לתמוה מאוד למה פחד יעקב שמא בטלה ההבטחה והרי מבואר בחז"ל שנבואה לטובה אינה מתבטלת כל כך במהרה (אפילו ע"י חטא) (עי' חדא"ג מהרש"א ברכות ד. ובעוד מ"פ).

ועל כן יש לפרש כל הענין כאן באופן זה בס"ד, שיעקב היה מפחד מענין אחר לגמרי, והוא שאולי מכיון שהיה לו הבטחה שיהא שמור מן החטא לכן לא התאמץ מספיק לשמור עצמו מיצר הרע וללחום נגדו אלא סמך עצמו על זה שד' ית' ישמור עליו^{כ"ט} ויש נפקא מינה גדול בזה לגבי השכר של עולם הבא כי הנה ידוע שעיקר השכר שניתן לאדם לעולם הבא הוא על מה שהשיג ועשה בכח עצמו ועל מלחמתו נגד יצרו ונסיונותיו, וזאת היא כל מטרת בריאת האדם בעולם הזה כי רצה הקב"ה שהאדם ירויח בעצמו את שכרו בעולם הבא ושיגיע לו בזכות עבודת עצמו^ל אבל על עבודה שהאדם מקבל מלעילא ולא משקיע בה התאמצות בכח עצמו כלל לא מגיע לו על זה שום שכר.

ולזה היה יעקב אבינו ע"ה מפחד שאולי התרשל בעבודתו כנזכר וזה הכוונה במה שאמר "קטנתי מכל החסדים" כלומר מכח

ההבטחה הנזכרת שיהיה שמור מן החטא שהוא החסד היותר גדול שאין לך חסד גדול יותר מזה, ולכן מכח זה הנני מפחד אולי ע"י החסד הגדול הזה התרשלתי והחסרתי מעבודתי וכנ"ל והרי זה נחשב חטא (ובפרט ליעקב שבודאי מדקדקים עמו על כך^{כ"ג}), ובזה מתורץ גם מה שהקשינו (במאמר "קטנתי מכל החסדים") למה לא נזכר בפסוק עיקר הטעם שכתב רש"י "שמא נתלכלכתי בחטא" ולהאמור מתורץ היטב כי הרי זה פירוש אומר קטנתי מכל החסדים וגו' ועוד מתורץ על פי האמור (קושיא הנ"ל במאמר ואתה אמרת וגו') למה הזכיר אח"כ ואתה אמרת היטב וגו' מאחר שחשש שבטלה ההבטחה א"כ למה הזכירו, ולהאמור מובן שהזכיר זה להסביר את החטא שהוא מה שירד ע"י שאתה אמרת וגו'^{כ"ב}.

ולפי מה שנתבאר שהחטא שחשש יעקב עליו הוא שאולי מכח ההבטחה התרשל והתרפה מהעול מלכות שמים הראוי לפי זה יש לפרש היטב מה שנדר יעקב אבינו (בריש פ' ויצא) אחרי החלום והבטחת הנבואה זו הנזכרת שאמר אם יהיה אלקים עמדי וגו' והיה ד' לי לאלקים וגו' וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך שלכאורה אינו מובן מה היה ענין הנדר להתנות אם תתקיים ההבטחה ולמה לו לחשוך שלא תתקיים ואם הכוונה שיחטא ועל ידי זה תבטל א"כ מה יעזור לזה הנדר, ועוד שהלא כאן הובטח שלא יחטא וכנ"ל.

ולהאמור יש לפרש כך שיעקב אמר לד' ית' להוציא מהחשש שיקלכל ע"י ההבטחה הזאת ויתרשל מעבודתו או ד' ית', על כן קבל על עצמו שנדר שישאר לו ד' לאלקים^{כ"ד} כלומר שמה שניתן לו לא יגרום לו פריקת עול מלכות שמים אלא ישאר עם עול מלכות שמים להיות תמיד עם יראת ד' על פניו ובזה יובן הלשון שאמר אם יהיה ד"ל לי לאלקים" כלומר שבחינת ד' שהיא הנהגת החסד ישאר אצלו משולב עם בחינת אלקים שהוא מורה על בחינת דין ומורא מלכות דהיינו בחי' עול מלכות שמים, וכמו כן קבל על עצמו שלא יגרום לו להתגאות ולומר כחי ועוצם ידו עשה וגו' אלא לייחס הכל לד' ית' ולהקטין עצמו

עבור זה לפני ד' ית' עוד יותר מבקודם וכמו שאמרו חז"ל כל מה שנותן להם ד' ית' גדולה ממעטים עצמם בעונה לפניו ית' יותר, ועל פי זה יתפרש לשון והיה ד' (כלומר מכח החסד הזה שיקבל) שיהיה בעונה והכנעה לפניו כעבד העומד לפני אדונו ומלכו בהכנעה, (ועל זה רומז לשון אלקים לשון אדנות ומלכות).

ועוד יש לפרש מה שהבטיח בנדרו באופן זה שמכיון שיהיה שמור מהיצר הרע ולא יצטרך להשקיע כחותיו במלחמת יצרו, על כן הכחות שיהיה צריך להשקיע במלחמת יצרו, עתה ששחררו ד' ית' מזה ישתמש בכחותיו האלו להוסיף לעלות בדרגת העשה טוב וישקיע בהם פי שנים ממה שלפני זה שהיה צריך להשקיע חצי מכחותיו לסור מרע ונשאר לו רק חצי השני להשקיע בעשה טוב אמנם עתה יעבוד על העשה טוב ביתר שאת ממה שעד עתה דהיינו שישקיע כל כחותיו רק בעשה טוב להתעלות, ולא יחשוך מכחותיו הללו לעצמו ולא יסתפק במה שהסתפק עד עתה, וזה מה שהבטיח עתה לד' ית' מפני הכרת טובה על ההבטחה שקבל.

ועל דרך זה יש לפרש גם כן מה שאמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך שלכאורה אינו מובן כלל כי הרי זה כמי שאומר לא' תן לי אלף זהובים ובשכר זה בעבור הכרת הטוב אני אתן לך (אחזיר לך) מאה זהובים והלא יענה לו השני שקולי טיבותך ושדיא אחזרי (וכי זה תשלומין עבור הטובה שתקבל ממני שתחזיר לי עשירית ממה שאתן לך עדיף שאחזיק אצלי את כל האלף ויהיה לי פי עשר פעמים יותר ממה שאתה מציע לתת לי).

אלא יש לפרש בדרך זה, שקבל על עצמו להעלות עבודתו פי עשר פעם ממה שהוא עד עתה, ונמצא שכל העבודת ד' ית' ושמידה מהיצר הרע שמקבל במתנה מאת ד' יהיה רק חלק עשירי ממה שיעבוד ויתן מעתה לד' ית', וזה פירוש הפסוק עשר אעשרנו שאני אעשה את מה שתתן לי כמו מעשר דהיינו שאגרום במעשי שזה יהיה רק חלק עשירי מכל עבודתי. והרי זה דומה למי שמקבל נדוניא כסף מאביו ואומר הבן לאביו אני אשקיע מה שנתת לי בעסקים וארויח מזה פי עשר ונמצא שמה שנתת לי אפריש למעשר כספים.

שהזכיר יעקב את חולשתו במדת הבטחון זה מעיד על ירידתו בכל התורה כולה.

ובאמרי פנחס כאן כתב שלכן היה יעקב ירא כי עצם הענין שהאדם מפחד שייגע לו איזה נזק זה עצמו גורם ח"ו להביא עליו הנזק ולכן מכיון שהרגיש יעקב פחד בלבו מעשיו לכן מכח זה היה ירא, ע"ש, והנה ידוע מה שאומרים העולם שבכדי שתתקיים ברכה שהאדם מקבל מצדיק צריך שיאמין בה, ולפי האמור יוצא לנו עוד חידוש שאפילו הבטחה מאת ד' ית' גם תלוי באם האדם מאמין ובוכי אדו', ובזה יתבאר מה שאמרו יעקב כי ירא ונסתור וגו' וזה אמר ואתה אמרת היטב וגו' כי כונתו להסביר שהנני ירא ואע"פ שאתה אמרת וכי על כן יש באמת ממה לפחד.

^{כ"ג} והרי זה דומה למה שכתוב לגבי מצורע מוסגר שאע"פ שאחרי הסגירה נתברר שלא היה טמא כלל עם כל זה מאחר שהיה זקוק לסגירה לכן כבר צריך להטהר ע"ש, ויש להבין הענין בזה שמכיון שהיה עליו סכנת וחשש מצורע הרי זה סימן שהיה נצרך להתעוררות לתשובה ויש ללמוד מזה מוסר השכל לגבי אם אירע שהיה עליו חשש חולי והוצרך לעבור בדיקות אם אין חשש מחלה מדאיגה או מסוכנת ח"ו אע"פ שנתברר אחרי הבדיקות שהוא בריא עם כל זה הרי זה סימן שמעוררים אותו מן השמים לתקן איזה דבר וכדו'.

להיפוך לקלכל המטרה א"כ נהפכה טובה זו לרועץ אם כן בודאי ראוי לבטלה ממנו, ואין זה בגדר עונש אלא הצלת המטרה והנבואה שלא תגרום היפוך מהמטרה, על כל פנים מכיון שזה נגרם ע"י הטובה הזאת לכן פחד יעקב אבינו ע"ה שזה יגרום ביטול הטובה וכנ"ל, וק"ל.^{כ"ג} ומה שאמר יעקב אחרי זה כי במקלי עברתי את הירדן וגו' ופירש רש"י שזה פירוש החסדים שהזכיר לפני זה, ולפי האמור שפירוש קטנתי מכל החסדים הכוונה על החסדים של השמירה מהיצר הרע א"כ אין ענין במקלי עברתי וגו' מפריע את החסדים אם כן צריך להבין מפני מה הזכיר את זה, ואתה אמרת שיש לפרש שזוהי הפני הלוכית את ירידתו בדרגתו ברוחניות וזה לפי פשט ב' שהביא רש"י ביש מדרש אגדה שמה מקלו בירדן ונבקע הירדן שהרי זה מוכיח כמה ירד מדרגתו הקודמת (שהיה לו בשעת ההבטחה) כי אז עבר את הירדן בלי פחד אלא בטח בד' שיעבור בכח ד' מעל הטבע ולכן נתן מקלו בירדן מכח בטחון מלא בד' שיבקע בשבילו הירדן, ועתה עשה ב' מתנות מפני הפחד שאם יכה עשיו מחנה יהיה המחנה לפליטה והרי זה מוכיח שחסר לי הבטחון בד' והנני מפחד מעשיו אע"פ שיש לי הבטחה ממך, ויש להבין שחוסר בטחון בד' זה לבד הוא ירידה גדולה בדרגת האדם, ועי' מה שכתב הגר"א (בפירושו משלי כ"ב ט"ט) שתכלית כל התורה להגיע את האדם למדת הבטחון נמצא בזה

^{כ"ח} ויש להבין שזה נכלל במה שאמר לו ד' ית' "והנה אנכי עמך" ובודאי שאין ד' ית' שורה אצל אדם חוטא.

^{כ"ט} ואע"פ שבאמת אי אפשר לו לאדם ללחום ולשמור בעצמו נגד היצר הרע אלא רק ד' ית' הוא השומר על כל אדם שלא יכשל ולא ילכד ביצר הרע וכמו שאמרו חז"ל אלמלא הקב"ה עזרו לא יכול לו, אמנם הרי זה רק אחרי שהאדם משתדל בכל כחו כפי מיטב יכלתו עם בחירתו של עצמו ואז כשמגיע לשלב שבו אינו יכול לעשות יותר בכח עצמו אזי הקב"ה עוזר לו ומצילו מיד יצרו הרע, אבל אין לו הבטחה אם לא יתאמץ בעצמו בכל כחו, ומה שאין כן יעקב שהיה לו יתאמץ בעצמו בלתי עזרו וכל שום תנאי שיעשה הוא כפי כחו וכדו' לכן אפילו אם יתשל מלהתאמץ בכח עצמו בכל זאת ישמור עליו ד' ית' מכח ההבטחה.

^ל ועל ידי כן יהיה שכרו בבחינת נהמא בלי כיסופא. ^{לא} ואע"פ שלכאורה אין זה חטא כל כך גדול שעל ידי זה תבטל הבטחת הנבואה לטובה (שאינה מתבטלת בקל כנ"ל), אמנם התשובה לזה היא כי שאני חטא זה משאר חטאים רגילים (שאינם מבטלים נבואה) כי הרי חטא ומכשול זה הגיע אליו יעקב על ידי הנבואה הטובה עצמה ומכיון שכך ראוי לבטל אותה ממנו כי זה ניתן לו לטובתו ולא שיגרום לו רעה שהיא הפסד העולם הבא שאין רעה גדולה יותר מזה, ומכיון שהוא חשש שאולי השתמש בה

ועל כן יש לנו ללמוד מפרשה זו במה שנוגע לכל אדם בפרט בזמנינו אלה שרוב האנשים יש להם כל מיני קשיים ומניעות בעבודת הקודש בין מצד עצמם ונפשם ובין מצד מצב העולם שהאוויר כל כך מזוהם ומושחת וזה משפיע על כל א' וא' בעל כרחו מכיון שהוא נושם לתוכו את האוויר המזוהם, ועל כן ישנם הרבה בני אדם שהם תפוסים הרבה עם מלחמת יצרם על הסור מרע ועל ידי כן אינם מגיעים להשקיע עבודה להתעלות יותר, ועל כן אדם שחננו ד' ית' ושרואה בעצמו סע"ד מיוחדת שנותנים לו מן השמים להצליח בדרכיו הרוחניים בין אם זה בלימוד התורה הק' ובין אם זה בעבודת ד' הרי הוא חייב להקדיש את כחותיו ולהשקיע אותם לתורה ועבודת ד' יותר משאר כל אדם מכיון שהרי הוא פנוי יותר משאר כל אדם וכנ"ל.

וכמו כן ישנם כאלו שיש להם קשיים להתרכז בלימודם ובקושי מגיעים אחרי טרחא מרובה להשיג איזה דף גמ' וכדו' וישנם כאלו שמוחם צלול וכשרונותיהם מתפקדים מאוד והם מגיעים בשעה א' מה שהשני מגיע בשבוע שלם ולכן יש לו עבודה קלה לעומת השני, אמנם יש להם לדעת שמבוקש מהם שלא יסתפקו בהשקעת עבודה עד שישגו מה שהשאר משיגים אלא עליהם להשקיע כח בתורה ועבודה פי עשר ויותר משאר האנשים ועל ידי כן להגיע פי עשר יותר ממה שאחרים מגיעים וכל זמן שלא הגיעו לידי כך נחשב להם כמו חטא ומיעוט זכות.

וכמו כן מי שאין לו הרבה עבודה עבור עצמו כי יש לו סע"ד להצליח במעט עבודה, יש לו לשים ללבו שמבוקש ממנו שישקיע עבודה עבור הכלל לזכות אחרים שאי אפשר להם להושיע את עצמם.

ועוד יש לומר באופן אחר קצת שהקלקול שפחד ממנו הוא שאולי שכח ששמירתו מיצר הרע ומעבירה היא אצלו מאת ד' מכח ההבטחה ואיננה בכח עצמו ועבודתו כלל, והנה דבר כזה לשכוח שד' ית' הוא המצילו מהיצר הרע ולא בכח עצמו לבד, גם אצל כל בן אדם רגיל הרי זה נחשב עבירה, אמנם אצל צדיק כמו יעקב אבינו הרי זה חטא חמור ביותר כי לפי דרגתו בהשגתו באלקותו ית' הרי זה נחשב עבורו כמורד במלכות שמים, ודומה למה שכתוב בפסוק (דברים ח' י"ב-י"ח) פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת... וכסף וזהב ירבה לך וגו' ורם לבבך ושכחת את ד' וגו' ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי וגו' וזכרת את ד' כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל למצוה הקים את בריתו אשר נשבע וגו', ולפי דרך זה שמחטא כזה היה יעקב מפחד א"כ בודאי הרי זה מספיק חמור (לפי דרגת יעקב) שבעבור זה תתבטל אפילו נבואה לטובה י"ל.

ויש להבין שבודאי באמת לא היה ליעקב שום חטא כלל ואפילו חטא הנ"ל ולא היה עליו שום קטרוג, ולא היה צריך לכל מה שעבר עליו עם עשיו כלל, אלא כל הענין כאן היה רק

משום מעשה אבות סימן לבנים^ל ולכן היה צריך שיצא עשיו לקראתו בכדי שעל ידי כן יהיה נדמה לו ליעקב שיש עליו קטרוג וחטא, וכל זה היה לפי הירידה ומיעוט הזכויות והחטא שיהיה בדורות העתידיים, ועל ידי מה שעשה להצלתו מיד עשיו היה בזה הכנה לתקון הדורות שבכח זה יוכלו גם הם להתקן.

ומזה יש ללמוד מוסר השכל לאלו האנשים שיש להם סע"ד מיוחדת להצליח בלימודם ובעבודתם את ד' יותר משאר בני אדם להיות זהירים ביותר שלא להתגאות ולומר כחי ועוצם ידי וגו' כנ"ל, כי אי אפשר לאדם לדעת אם הוא בן עולם הבא עבור הצלחתו כי יתכן שהוא לא משקיע בזה שום עבודה משלו ובכח עצמו אלא הכל ניתן לו בקלות מן השמים ואז אין לו שום שכר לעולם הבא ח"ו ועל זה אמרו חז"ל (אבות ב' ח') אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת, כלומר יש לך לחשוש אולי לכך נוצרת בטבע מוכן ללמוד הרבה בקל ועל כן אין לך במה להתפאר ולהחזיק טובה לעצמך ולהתכבד בעטרה שאינה שלך וא"כ במה ולמה יתגאה על אחרים עם הצלחתו הרי יכול להיות שאע"פ שבעולם הזה הרי הוא מכובד ותופס מקום ראשון על כולם אבל כשיגיע לעולם העליון בוושה וחרפה תכבה פניו כשיראה הקטני קטנים ממנו ישבו למעלה בג"ע והוא לא יהיה לו ח"ו בכלל מקום שם^ל.

ועל כן אשרי אדם מפחד תמיד שמא נתלכך בחטא אע"פ שלא חטא כי אם עולה בלבו מחשבה של התנשאות הרי זה לכלוך חטא, ואשרי מי ששם לבו לכל הדברים הללו ותובע מעצמו תמיד לילך מחיל אל חיל וכל כח והצלחה שיש לו ישקיע את זה לתכלית הנרצה להתעלות בזה וכמו כן מי שמסוגל לזכות ולהעלות גם אחרים להחזיר אבידה לבעלים ולקרב בניו של מקום אליו ית' יעשה גם את זה כמו שמצינו ביעקב אבינו כנ"ל, וילמד ממעשי אבות מיעקב אבינו ע"ה לקיים מה שכתוב "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך" וכמו כן לכוון לעבוד ולהתפלל תמיד על ענין והאבן הזאת וגו' יהיה בית אלקים גם ע"י קימה בהשכמה או בחצות (כפי יכלתו) ולקונן בתקון חצות וכדו' וכמו כן בשאר כל מיני ענינים ועבודות לקרב את הגאולה השלימה בעגלא ובזמ"ק בב"א.

אוצר החינוך

מעשה אבות סימן לבנים

מאמר זה שייך לאוצר הפרשה הערה ל"ה

ויש להבין שההכנה שעשה יעקב אבינו נגד עשיו הרשע הוא לדורות שהעניק לכל הדורות כח רוחני וסגולי שיוכלו להתגבר גם בעצמם נגד היצר הרע כמו שהוא עשה.

ועוד יש להוסיף שבכל מה שעשאו אבות הק' היה בה גם ענין הגיוני שזה ישפיע על כל צאצאיהם ויש לדעת דבר חשוב לגבי חינוך הילדים שכל מה שהאב עושה ובניו רואים את זה הרי זה משפיע עליהם רצון וחשק בלבם

לחקות אחריו ולעשות כמוהו, ולכן על כל אב לשמור על כל צעדיו שעושה בביתו נוכח ילדיו, ולכן עשה יעקב אבינו ע"ה כל הפעולות שעשה כאן בפרשה זו כנגד עשיו כדי שילמדו מזה כל צאצאיו לקח טוב איך להתנהג עם כל ההכנעה כמו שהוא התנהג וע"י ראיית הדבר במוחש הרי זה מתדבק מאד בלב האדם, וענין זה חשוב מאד לדעת לגבי כל עניני חינוך שהדבר היותר מועיל לחינוך הילדים הוא מה שנעשה האב דוגמא מוחשי לילדיו וכל מה שאומר להם ומלמדם ומייסרם יראו שגם הוא בעצמו מקיים את זה.

ובזה יתפרש היטב הפסוק בפ' "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך" שהנה יש להבין לשון הכתוב "בשבתך בביתך" וגו' שלכאורה היה לו לומר לדבר בם בשבתם בביתם ובלכתם בדרך וכן בכל ההמשך, אלא בעל כרחו נפרש שתיבת בשבתך וגו' לא קאי על "לדבר בם" אלא על (שלפניו דהיינו) "ולמדתם" כלו' שלמד את בניו (בכל מקום ומצב) בין בשבתך בביתך ובין בלכתך וגו' בין בשכבך וגו' (אשר לכאורה היה מובן המצוה ללמדם כשנמצא איתם בבית המדרש או בשבתו בביתו בישוב ודעת ובמנוחה).

ובזה למדה תורה אותנו שכאשר מלמדים לילדים את התורה והמצוות לעשותם לא די שידבר אליהם בדבר תורה בבית המדרש וכדו' אלא מכיון שהמצוה הוא "והגית בו יומם ולילה" היא שבכל מצב שהאדם נמצא ואפילו בלכתו בדרך ואפילו כשיושב בביתו ומחכה שיגישו לו את האוכל וכדו' צריך לתפוס כל רגע ללמוד (או לחזור על משנה או הלכה או מוסרי^ל) וכך צריכים להחדיר את זה לילדים ולכן יש לו להראות לפניהם דוגמא מוחשי ממנו וכאשר יראו כך אצל אביהם הרי זה יחדיר היטב לתוך לבם ויחקו אחריו אפילו כשיגדלו.

מה שאין כן אם הם רואים שהאב כאשר נמצא אתם בבית המדרש מלמד להם את כל מה שחייבים לעשות וללמוד וכאשר נמצא בבית או בחוץ הרי הוא כמו אדם אחר לגמרי ולא מפלס כל דרכיו באותה צורה שמלמד אותם הרי זה מקלקל את כל החינוך שמלמדם כי גם בלבם יתקבל הדבר באותה צורה שרואים במוחש מול עיניהם (בפרט אצל אביהם) וכך יהיו נקלטים הדברים בלבם שבשעת הלימוד הרי זה עולם אחר ובבית הרי זה עולם אחר.

ועל כן מכיון שכל אדם אפילו מי שלא זכה להוציא לאור כל רצונותיו לפועל בכל זאת מאחל לעצמו שאצל ילדיו יצאו לפועל וזה יהיה הנחת שלו צריך לשים ללבו שזה תלוי הרבה בהנזכר ולכן יתאמץ בכל כחו להתנהג כאמור ובה יהיה טוב לו ולהם בזה ובבא בס"ד.

היות ויש ביקוש הרבה יותר ממה שאנחנו מצליחים לחלק

מחוחר כסף לכן מי שיועד ערך הדברים ותועלתם להקוראים

ורוצה להיות ממוזכי הרבים שאין ערוך לשכרם ויכול לחלק

בעיר שלו או באזור שלו ולעורר אחרים ליה

יפנה לטל 052-7611-632 ושכרו כפול מן השמים

בזה ועל ידי כן הוא בונה את כבודו, והרי על זה אמרו חז"ל שאין לו חלק לעולם הבא ח"ו.

^ל וכן על כל אדם להשתדל שאפילו בשעת האוכל יהרהר בדברי תורה.

^ל המשך מענין זה עיין באוצר החינוך.

^ל ולפעמים יכול להיות נחשב על ידי זה מתכבד בקלון חבירו כי כל התפארותו וכבודו בנויים על כך שאחרים אין להם אותה האפשרות והרי זה כמו קלונם והם אומללים

^ל ולפי דרך זו אי אפשר לתרץ שמה שהזכיר אחרי זה את ההבטחה של ואתה אמרת היטב וגו' היא כדי להסביר את החטא כנ"ל, אלא נצטרך לתרץ בדרך שנאמר במאמר הקודם (ואתה אמרת היטב איטיב עמך ע"ש).